

УДК 349.2:342.9

П.В. Кириленко,
здобувач третього (освітньо-наукового)
рівня вищої освіти, ОНП «Право», Спеціальність 081
Право Харківського національного педагогічного
університету імені Г.С. Сковороди
[https:// orcid.org 0009-0001-9731-1985](https://orcid.org/0009-0001-9731-1985)

ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК ЯК МЕТА ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Анотація. Метою статті є визначення мети підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників. У статті досліджено концептуальні засади професійного розвитку науково-педагогічних працівників як ключового чинника реалізації державної політики у сфері освіти. Здійснено аналіз нормативно-правових актів України, які визначають мету підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників як їхній професійний розвиток, спрямований на забезпечення якості освіти. Обґрунтовано, що підвищення кваліфікації виступає не лише формальною законодавчою вимогою, а й необхідною умовою інтелектуального, морального та культурного зростання особистості викладача, що формує основу його педагогічної та наукової діяльності.

Автором доведено, що професійний розвиток науково-педагогічного працівника має безперервний характер і охоплює процеси самоосвіти, участі в програмах професійного вдосконалення, стажуванні та академічній мобільності. Визначено, що підвищення кваліфікації є важливим соціокультурним механізмом адаптації до викликів цифровізації, глобалізації та євроінтеграційних процесів. Підкреслено, що в умовах реформування системи вищої освіти підвищення кваліфікації перетворюється на стратегічний інструмент підвищення якості освітнього процесу, розвитку академічної доброчесності й формування педагогічної культури європейського рівня.

Зроблено висновки, що професійний розвиток включено у якості ключового елементу визначення мети підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників - однієї з фундаментальних умов реалізації державної політики у сфері освіти. Також доведено, що професійний розвиток науково-педагогічних працівників є не лише обов'язковою умовою реалізації державної політики у сфері освіти, а й ключовою складовою стратегії їхнього особистісного та інтелектуального зростання. Законодавчі норми трактують підвищення кваліфікації як безперервний процес саморозвитку, що інтегрує самоосвіту, участь у програмах професійного вдосконалення та розвитку компетентностей, необхідних для ефективної освітньої діяльності.

Ключові слова: освіта, держава, правове регулювання, науково-педагогічна діяльність, науково-педагогічний працівник, професійна мобільність, підвищення кваліфікації, професійне зростання, професійний розвиток, трудова функція, професійні обов'язки, право на працю.

Постановка проблеми. Мета освіти, визначена профільним концептуальним українським законом як: «всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору» [1] зумовлює вимоги до рівня інтелектуального, культурного й професійного розвитку науково-педагогічного працівника, який здійснює освітню діяльність у закладах вищої освіти. Науково-педагогічний працівник має відрізнятися високим рівнем інтелектуального розвитку, бути освіченим, мати критичне та аналітичне мислення, а також постійну потребу в оновленні знань, опануванні інноваційних технологій і самовдосконаленні.

Відповідно ці якості, що є характеристиками особистості науково-педагогічного працівника, вказують на складову, що є іманентно притаманною для виконання ним своєї трудової діяльності. Мова йде про професійний розвиток даної категорії працівників.

Варто відзначити, що дана категорія не широко застосовується при характеристиці особливостей правового регулювання праці науково-педагогічних працівників. Більш прийнято говорити про їх підвищення кваліфікації. Однак, враховуючи реформу освіти, що почалася із прийняттям Закону України «Про освіту» у 2017 р. [1] дане питання очевидно потребує більше уваги, що і пропонується зробити, зокрема в межах даного наукового дослідження.

Аналіз останніх досліджень. Щодо безпосередньої уваги, то в науці означений напрям є мало дослідженим. Регламентацію системи підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників та рекомендації щодо вдосконалення останньої розглядалися О. Забеліним, С. Кубіцьким [3]. Поодинокі питання засад правової регламентації підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників розглядалися В.А. Кононенко [4], А.О. Поляковим [5], а стажування вказаних працівників – С. Скакун [6].

Однак, концептуальне питання мети підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників, яка, власне, є кінцевим результатом цього процесу, яка дає відповідь, а навіщо ж має здійснюватися підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників і яка має визначати шляхи реалізації цього процесу, його зміст, форми, періодичність тощо ще не розглядалося. Тому зазначене визначає мету даної роботи.

Формулювання мети статті (постановка завдання). Метою статті є визначення мети підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників.

Виклад основного матеріалу. Варто зазначити, що професійний розвиток науково-педагогічних працівників як однієї з груп освітян, передбачається загальним профільним Законом України «Про освіту» у якості дороговказу провадження професійної освітньої діяльності та елементу алгоритму успіху професійної реалізації. Його ч.1 ст. 59 визначає: «Професійний розвиток ... науково-педагогічних працівників передбачає постійну самоосвіту, участь у програмах підвищення кваліфікації та будь-які інші види і форми професійного зростання. Заклади освіти, в яких працюють ... науково-педагогічні працівники, сприяють їхньому професійному розвитку та підвищенню кваліфікації» [1, ч.1 ст. 59].

Взагалі-то навіть, видається, аналізуючи вказаний законодавчий припис, є всі підстави для висновку, що професійний розвиток – це одна зі складових стратегії життя науково-педагогічних працівників, а не тільки складової професійної освітньої діяльності. Адже варто погодитись із думкою П.П. Лиманського, який розмірковує щодо складності розмежування робочого часу і часу відпочинку означених працівників [7, с. 148-151], що, в свою чергу надає підстави для можливості пролонгації думки і твердження, що і відмежувати час, коли особистість такого працівника розвивається у професійному напрямі, а коли за загальними напрямками. Як зазначають О. Забелін, С. Кубіцький, «самовдосконалення є важливою складовою професійної діяльності викладачів закладів вищої освіти, оскільки саме воно забезпечує розвиток їхніх компетенцій, необхідних для успішної педагогічної та наукової діяльності» [3, с. 46].

Однак, наприклад, інтелектуальний розвиток, розвиток етичних характеристик особистості, патріотизму є загальними речами, що виступають маркерами для визначення рівня розвитку особистості, наявності соціально значущих рис індивіда. Тобто вони важливі для загальної оцінки людини. Але вони є не менш важливими і для оцінки професійності викладача, здійснення ним професійної освітньої діяльності. Адже варто погодитись з думкою, що педагогічна діяльність «не зводиться лише до простого передавання знань», вона «формує світогляд, закладає моральні принципи, вчить молодь критично мислити, забезпечує процес набуття професійних компетентностей майбутніх фахівців різних галузей. Мова йде про розвиток суспільно значущих якостей, які є базовими людськими цінностями» [7, с.49].

Тому професійний розвиток науково-педагогічного працівника – це площина, що є частиною розвитку людської особистості, характеристики якої є визначальними при реалізації науково-педагогічними працівниками їхнього права на працю. Бо «науково-педагогічна діяльність – трудова діяльність науково-педагогічних працівників – є специфічною сферою діяльності з навчання молодого покоління... А тому, до осіб, що є амбасадорами цієї діяль-

ності, її провідниками, мають встановлюватись спеціальні норми, якими відбувається правове регулювання їх праці, які, зокрема, проявляються у специфічних вимогах до особистості науково-педагогічного працівника, професійної підготовки останнього та кваліфікації з умовою постійного підвищення останньої, умовах праці, особливостях укладення та припинення трудового договору з ним» [7, с. 48-49].

Відповідно до чинного законодавства України, «метою підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників є їх професійний розвиток відповідно до державної політики у галузі освіти та забезпечення якості освіти» [2, п. 3]. Тобто мова йде не просто про формальне додавання якоїсь кількості компетентностей чи окремих знань, вмінь, навичок, якостей, а про якісне розширення цього арсеналу – як через додавання того, чого раніше не було, так і про обов'язковий перегляд на предмет актуальності, доцільності, поглиблення того, що в є наявності, задля того, щоб не втратити здатність науково-педагогічного працівника успішно діяти в професійній освітній діяльності.

Відповідно до Закону України «Про вищу освіту» науково-педагогічні працівники зобов'язані підвищувати професійний рівень, педагогічну майстерність, наукову кваліфікацію [8, ст. 58]. Тобто сучасна освітня парадигма передбачає, що професійний розвиток науково-педагогічного працівника є безперервним процесом, який інтегрує набуття нових знань, умінь, навичок і розвиток особистісних якостей. Підвищення кваліфікації у цьому контексті виступає не лише формальною вимогою законодавства, а й важливим соціокультурним механізмом адаптації науково-педагогічних працівників до динамічних змін у суспільстві, цифровізації світу, а відповідно і освітнього процесу. І саме за рахунок підвищення кваліфікації, що має своєю метою професійний розвиток науково-педагогічних працівників, і є можливим надання здобувачам освіти сучасних освітніх послуг, формування висококваліфікованих фахівців різних галузей.

Державна політика у галузі освіти спрямована на створення умов для індивідуальної освітньої траєкторії науково-педагогічного працівника, що відповідає принципам автономії, академічної свободи та інституційної відповідальності, визначених у якості принципів позицій сучасної вищої освіти. У цьому аспекті підвищення кваліфікації стає не лише інструментом підтримки професійної компетентності, а й фактором забезпечення якості освітнього процесу, оскільки якість освіти безпосередньо залежить від рівня фахової професійної майстерності, інноваційної культури науково-педагогічного працівника.

Процес європейської інтеграції, що охоплює всі сфери суспільного життя, зокрема й освітню галузь, актуалізує необхідність постійного оновлення

професійних компетентностей науково-педагогічних працівників. Реформування системи вищої освіти в умовах євроінтеграційних змін вимагає від науково-педагогічних працівників не лише опанування сучасними технологіями, а й готовності до безперервного професійного самовдосконалення. Саме тому законодавство містить припис, що «науково-педагогічні працівники зобов'язані постійно підвищувати свою кваліфікацію» [2, п. 2].

Саме підвищення кваліфікації стає ключовим інструментом цього процесу, адже воно сприяє формуванню європейського рівня педагогічної культури, розширює академічні горизонти та стимулює міжнародну співпрацю. Університети активно підтримують такі тенденції, залучаючи викладачів до програм професійного розвитку та академічної мобільності, зокрема через участь у європейських ініціативах на кшталт Erasmus+ тощо, що забезпечує інтеграцію української вищої освіти у спільний європейський освітній простір [8, с. 282]. Як зазначає А.О. Поляков, держава стимулює викладачів «покращувати власні професійні компетентності, технічно-інформаційні навички та soft skills» [5, с. 142].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, на підставі дослідженого, можна зробити наступні висновки:

1) усвідомлення важливості професійного розвитку науково-педагогічних працівників, таке непересічне значення останнього, віддзеркалено в українському освітньому законодавстві. Саме професійний розвиток включено у якості ключового елементу визначення мети підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників – однієї з фундаментальних умов реалізації державної політики у сфері освіти;

2) професійний розвиток науково-педагогічних працівників є не лише обов'язковою умовою реалізації державної політики у сфері освіти, а й ключовою складовою стратегії їхнього особистісного та інтелектуального зростання. Законодавчі норми трактують підвищення кваліфікації як безперервний процес саморозвитку, що інтегрує самоосвіту, участь у програмах професійного вдосконалення та розвиток компетентностей, необхідних для ефективної освітньої діяльності.

3) професійний розвиток науково-педагогічного працівника не обмежується опануванням нових знань чи навичок – він охоплює моральний, інтелектуальний і культурний виміри особистості. Це поєднання забезпечує гармонійний розвиток фахівця, який здатен не лише передавати знання, а й формувати ціннісні орієнтири, розвивати критичне мислення у молодих громадян і виховувати свідоме нове покоління.

4) підвищення кваліфікації, що веде до професійного розвитку науково-педагогічних працівників, є єдиною можливим шляхом забезпечення молодого

покоління, що приходить на зміну попередньому, знаннями, які є потрібними для існування та розвитку людської цивілізації. І, таким чином, підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників слід розглядати як системну інвестицію в людський капітал, кадровий потенціал освіти, що забезпечує стійкий розвиток освітнього середовища та формує підґрунтя для конкурентоспроможності національної системи освіти в глобальному вимірі, що є важливим у контексті євроінтеграції України.

Правове регулювання підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників залишається перспективним напрямом для наукових досліджень, адже має ще багато цікавих питань. Зокрема мова йде про форми останнього, що і визначає вектор наукових розвідок на майбутнє.

Література

1. Про освіту. Закон України від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>;
2. Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників. Постанова Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2019 р. № 800. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2019-%D0%BF#Text>;
3. Забелін О., Кубіцький С. Рекомендації щодо вдосконалення системи підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників. Матеріали конференцій МЦНД, (11.10.2024; Луцьк, Україна), С. 46–52. URL: <https://archives.mcnd.org.ua/index.php/conference-proceeding/article/view/221>;
4. Кононенко В.А. Стан правового регулювання трудових відносин з науково-педагогічними працівниками: актуальні проблеми та шляхи вдосконалення. Прикарпатський юридичний вісник. 2018. Випуск 1(22), том 2. URL: http://pjuv.nuoua.od.ua/v1-2_2018/16.pdf;
5. Поляков А.О. Правове регулювання підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників. Актуальні проблеми приватного та публічного права: матеріали III Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції присвяченої 92-річчю з дня народження член-кореспондента НАПрН України, академіка Міжнародної кадрової академії, Заслуженого діяча науки України, доктора юридичних наук, професора Процевського О.І. (2 квітня 2021 року). – Харків, 2021. – 333 с. С.141-143. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/7dd11ac7-0398-4818-8020-dee82f27ac5d/content>;
6. Скакун С. Правове регулювання стажування наукових і науково-педагогічних працівників. Підприємництво, господарство і право. 2019. №1. С. 80-83. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/1/16.pdf>;
7. Лиманський П.П. Особливості правового регулювання трудової діяльності науково-педагогічних працівників в умовах євроінтеграції України: дис. ... доктора філософії / Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди. Харків, 2025. 218 с.;
8. Про вищу освіту: Закон України від 01 липня 2014 року № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>;
9. Liubov Basiuk, Roman Shabanov, Olena Kovalenko, Iryna Shulga, Iryna Dobroskok, Liudmyla Peretyaga. The Main Aspects of Ukrainian Teaching Staff Mobility As Integration Process In The Global Labor Market. Revista Romaneasca pentru Educatie Multi-dimensională. 2019/ 11. Issue 2. Art. 282-295. DOI: <https://doi.org/10.18662/rrem/130>.

PROFESSIONAL DEVELOPMENT AS THE GOAL OF IMPROVING THE QUALIFICATION OF SCIENTIFIC AND PEDAGOGICAL STAFF

P. Kyrylenko

Abstract. The purpose of the article is to determine the purpose of advanced training of scientific and pedagogical workers. The article examines the conceptual principles of professional development for scientific and pedagogical workers as a key factor in implementing state policy in education. An analysis of the regulatory legal acts of Ukraine that define the purpose of advanced training for scientific and pedagogical workers as their professional development aimed at ensuring the quality of education is carried out. It is substantiated that advanced training is not only a formal legislative requirement, but also a necessary condition for the intellectual, moral, and cultural growth of the teacher's personality, which forms the basis of his pedagogical and scientific activity. The author proves that the professional development of a scientific and pedagogical worker is continuous and includes the processes of self-education, participation in professional development programs, internships, and academic mobility. It is determined that advanced training is an essential socio-cultural mechanism for adapting to the challenges of digitalization, globalization, and European integration processes. It is emphasized that in the context of reforming the higher education system, advanced training is becoming a strategic tool for improving the quality of the educational process, developing academic integrity, and forming a pedagogical culture at the European level.

The conclusions are drawn that professional development is included as a key element in determining the goal of advanced training of scientific and pedagogical workers - one of the fundamental conditions for implementing state policy in the field of education. It is also proven that the professional development of scientific and pedagogical workers is not only a mandatory condition for implementing state policy in the field of education, but also a key component of the strategy for their personal and intellectual growth. Legislative norms interpret advanced training as a continuous process of self-development that integrates self-education, participation in professional improvement programs, and the development of competencies necessary for effective educational activity.

Keywords: education, state, legal regulation, scientific and pedagogical activity, scientific and pedagogical worker, professional mobility, advanced training, professional growth, professional development, labor function, professional duties, right to work.